

JEDINSTVO INSPIRACIJE U »KRALJEVU« I »HRVATSKOJ RAPSODIJI«

Ljubiša Georgijevski

Inspiraciju koja povezuje ove dvije teme naprije treba tražiti u najdubljim, najiskrenijim i, naravno, najbolnijim poniranjima u kreativna sjećanja autora na usijanu magmu prapostojanja silovitoga, poganskog, krajnje vitalnog slavenskog plemena koje se kao nezadrživi pomamni val spustilo s padina Urala na Jadransko i Egejsko more u potrazi za suncem. Razumije se, to pleme treba tretirati i kao paradigmu univerzalne ljudske čežnje za Suncem i Ljepotom. Znak takva kreativnog sjećanja, koje je u stanju premostiti i vrijeme i zaborav, pretvara se u znamenje samoga teatra kao takvog: ovdje i sada. I upravo to ovdje i sada jest »modro praskozorje kad sam sa klisure nad morem prvi put ugledao Jug!« Taj jug bio je prirodni, biološki cilj jednoga gibanja koje je samo sebe dovelo u novu situaciju egzistencijalne alternative: helenizam ili kršćanstvo? U trenutku kada se ta alternativa još mogla izbjeći, tako žučeno Sunce, kojemu su »Žreci već pjevali himne pod lipama«, tražilo je i sâmo svoj obol: obećavajući ostvarenje heleniskog ideala ovdje i sada, tražilo je Žrtvu! — Žrtva se sastojala u zamrzavanju i definitivnom, kršćanskom odlaganju Utopije i Sna. Tako je luk drame napet jednom i možda zauvijek i tako je konceptualizirano prokletstvo naroda koji su kažnjeni zbog svoje drskosti da premaše mit

o Sifizu i stignu na cilj. I tako mit postaje njihova maćeha, kao što će, uostalom, kasnije postati to i sama njihova historija. Jer, odavno se već ne radi o tome kako da se razori ili ponovno formulira negativna ili pozitivna utopija, niti se pak radi o tome kako da se ona relativizira. Radi se o tome kako se pomiriti sa činjenicom da ona ne može postojati nigdje i nikada osim ovdje i sada, a to znači da je se definitivno odrekli definitivno je prihvaćajući na jedan nov i zato bolan način. Tako bol i patnja postaju dvostruki: jednom zbog lažnosti same mimikrije, a jednom zbog istine suočenja sa svojim vlastitim razočaranjem u svoj vlastiti, prešutni, intimni izbor! Naime, odricanje od kršćanske Europe boli žestoko kao i svako odricanje od mimikrije, jer žestoko producira kompleks inferiornosti koji nam se objavljuje sa svim prijetnjama Kule Babilonske, sa svim ekskomunikacijama iz svih zbivanja, čiji zbir predstavlja samo postojanje; dakle, prijeti nam ništavilom u odnosu na Europu, a to znači gubitkom civilizacijskog referencijalnog okvira, kaosom itd. S druge strane, ta bol i ta patnja, kao suočenje s frustriranim helenskim idealom kao s našim intimnim opredjeljenjem, boli još više kada se ustanovi da je causa finalis kozmosa u stvari glupost instead of God! Zatečena u zakašnjenju na pola puta ka ciljevima kršćanske Europe, i to zbog svog osobnoga gađenja za falš, ta magma, masa ili Narod, uhvaćena u zamku svoje vlastite zrele snage i autentične moći raspoznavanja istine i laži, dakle usred iskušenja da se vrati s puta na kojemu kaska za zalutalom Europom, a to znači da preskoči čitav jedan civilizacijski krug, da pođe priječacem (revolucijom) k ostvarenju svog helenskog ideala, biva žestoko traumatizirana otkrivenim faktom da se nalazi jednako daleko i od jednog i od drugog cilja. To znači da ta masa, magma ili Narod, ostaje odsječena ne samo od cilja ili od njegova izbora, nego i od samoga mišljenja o tome koji je cilj istinit a koji lažan! Suočena tako s ništavilom samoga mišljenja kao takvog, a nabijena pri tome praiskonskom energijom — ona eksplodira! Krhotine tonova, boja, ritmova, boli i patnje te eksplozije unekoliko pokušava vratiti mišljenju bogumilski pokret, toliko prirastao za srce samom Krleži. I upravo se ta eksplozija ponovno pojavljuje sada na sceni i u *Kraljevu* i u *Hrvatskoj rapsodiji*. I to u prvom slučaju na razini Mita, a u drugom na razini Povijesti. Eksplozija u *Kraljevu* još uvijek se događa prije Vremena, koje još nije počelo teći linearno i paušalno po milosti Božjoj, a za kaznu Adamu. Determinante Istočnog grijeha još nisu uspostavljene na jednom nivou, a na drugom su pre-

biti shvaćena kao heroj-masa i time simplificirana do razine socrealizma. Nedostatak izraza, odnosno njegovo traženje kao tema obaju komada, može se izraziti samo tako, samo dodjeljivanjem glavne role masi. Nota bene, u Krležinim legendama Genij je bio suprotstavljen masi koja ga ne slijedi, ne razumije. Ovdje masa ne razumije samu sebe. Dakle, ipak ne masa kao socrealistički junak, iako se ne može poreći i to značenje. U *Kraljevu* masa je dana u dramaturgiji simultanog zbivanja istovremeno i kao gradirajući živi znak, koji ide do univerzalnosti i kao magma u koju su uronjena dva lika — Janez i Štjef. Obojica su s onu stranu života i smrti, ali jedan hoće da se vrati i pokuša ponovno. Dakle, jedan je radikalniji, borbeniji, dok je drugi — rezigniran. Obojica, međutim, znaju buduću fabulu, samo borbeni neće sebi da prizna kako je zna. Njihova zajednička opsesija jest žena. To je motiv Eve koji nije nimalo stran Krleži. Ova Eva, međutim, neće da sagriješi s Janezom! Neće unatoč prisutnosti zmije (kolo). Uostalom, ona je već milijun puta sagriješila i saznala da se grijeh isplati i naplaćuje skupo. Dakle, ona neće da griješi besplatno i zato bira Herkulesa koji je preglup i, naravno, prebogat. To znači da se glupost pojavljuje kao deus ex machina, a to je rezultat pozitivnog uskladištenog ljudskog iskustva.

U *Rapsodiji* se više ne radi o masi, nego o Narodu kao povijesnoj kategoriji. I ovdje su uronjena dva antitetska lika: borbeni i rezignirani. Razlika je u tome što ovi nisu iza granica života i smrti, nego su na drugi način odvojeni od nivoa Naroda: oni, naime, jesu u stanju iz gornjeg rakursa gledati na događaje, a to znači da ih shvaćaju. To je međutim, mutatis mutandis, potpuno isto. Njihova opsesija nije žena nego *Izraz*. I jedan i drugi vapi za njim. Međutim, Rezignirani jedva vjeruje u ono za čim vapi, jer jedini znaci da on ipak vjeruje jesu njegove lirske, histerične suze, dok Borbeni također jedva vjeruje, jer su jedini znaci njegove vjere patetične eksklamacije, dok se njegova psihička konverzija već nazire u njegovim krupnim, toplim, muškim suzama! Tako je barem bilo u mojoj praizvedbi hrvatske *Rapsodije* koja je bila rađena u sjeni još svježih sjećanja na Jana Palaha, te parola pariške revolucije »Sois realiste. Fait impossible!« ili »L'Imagination au pouvoir!«. Međutim, ovdje, u *Rapsodiji*, umjesto Herkulesa, pojavljuje se Hrvatski Genij! Novi deus ex machina, jer nudi barem hipotetično razrješenje, a očito raspolaze golemom snagom. Naravno, sve za budućnost, a to znači da zakoni ovdje i sada bivaju narušeni, a to se ne može dogoditi u teatru a da se ne bude kažnjen! Čim se sada i ovdje

jetom u posljednja dva decenija. To nam je, uostalom, predkazala naša vlastita stvaralačka nemoć koja je moćna samo u jednome: u mimikriji moći. Uskoro ćemo početi otvoreno prezirati sve što je radikalno, jer to izlazi iz mode. Je li to umor, nemoć ili smo već prešli na stranu građanskog teatra?